

СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІҢ МӘНІ МЕН МІНДЕТТЕРІ

Қазіргі уақытта ұлттық экономиканың даму сапасы, оның өсу қарқыны, салалық құрылым негізінен әлемдік экономика, жаһандану алдын-ала анықтайтын жаңа жағдайлар туындаған кезде жағдайлар жасалуда. Бұл сыртқы экономикалық қауіпсіздіктің негізгі қауіптерін сипаттайды. Шынында да, ұлттық экономиканың әлемдік экономикаға ашық экономика ретінде кіруі ұлттық-мемлекеттік егемендіктің жоғалуына дейін елеулі қауіптермен байланысты. Мемлекеттің экономикасы сыртқы әлемге ашылған кезде оның әлемдік нарыққа тәуелділігі пайда болады, ал ұлттық экономиканың сыртқы экономикалық факторларға тәуелділік дәрежесі неғұрлым жоғары болса, соғұрлым осал болады. Соңғысы сыртқы экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету проблемасын туғызады. Бұл экономика үшін өте өткір мәселе, сондықтан оған деген ғылыми қызығушылық кездейсоқ емес.

Дамыған елдерде сыртқы экономикалық қауіпсіздік мәселелерін әзірлеу 1980 жылдардан бастап белсенді жүргізіліп келеді, сонымен бірге Батыс авторлары Сыртқы экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің басты міндеттерінің бірі ретінде елдің әлемдік экономикалық жүйедегі позициясын сақтау мен нығайтуды қарастырады. Сонымен, 1993 жылғы ақпанда АҚШ-тың экономикалық қауіпсіздік тұжырымдамасын талдай отырып, бұрынғы Мемлекеттік хатшы у. Кристофер оның ішкі және сыртқы нарықтардағы американдық тауарлардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, елдің шетелдік қарыздарға тәуелділігін азайту, сауда-экономикалық және басқа салалардағы халықаралық міндеттемелерді орындау мүмкіндіктерін нығайту сияқты негізгі бағыттарын атап өтті. Соңғы жылдары бұл тұжырымдамада АҚШ-тың ұлттық экономикалық мүдделерін әлемдік нарықтардағы бәсекелестермен бәсекелесуге және жоғары технологиялық салаларда елдің жетекші позицияларын қорғауға мүмкіндік береді.

Жапондық интеграцияланған экономикалық қауіпсіздікті нығайтуға деген көзқарас ішкі және сыртқы аспектілерді де қамтиды. Сыртқы экономикалық қауіпсіздік басымдықтарының ішінде жапон теоретиктері мен саясаткерлері шикізаттың тұрақты импорты үшін қолайлы жағдайларды мүмкіндігінше төмен бағамен қамтамасыз етуді, елдің әлемдік экономикадағы экономикалық позициясын нығайтуды, ұлттық валютаны нығайтуды, стратегиялық бағытталған инвестициялық саясатты және т. б. ажыратады. Сонымен қатар, Жапонияның қауіпсіздік проблемасының сыртқы аспектісі нақты жеке сәттерді ғана емес, сонымен бірге философиялық маңызды ұғымдарды да қамтиды. Осыған байланысты әйгілі жапон экономисі, бұрынғы сыртқы сауда және өнеркәсіп министрі С. Окита атап өткендей, жапон қоғамының қауіпсіздігін қамтамасыз етудің жолы - "әлемде өз жауларын жасамау", барлық елдермен достық, ынтымақтастық және серіктестік қарым-қатынасты жан-жақты дамыту және тереңдету болып табылады³⁷¹. Осы идеялар экономикалық және Кешенді қауіпсіздік стратегиясының құрамдас бөлігі болып табылатын "барлық азимуттар бойынша" жапон дипломатиялық стратегиясында да бар. Алайда, жапондық сарапшылар сонымен бірге жекелеген аймақтарда, әсіресе Солтүстік Америкада, Оңтүстік-Шығыс Азияда, Азия-Тынық мұхиты аймағында ұлттық экономикалық мүдделерді іске асыру тетіктерін белсенді түрде дамытуда.

Ғылыми әдебиеттерде сыртқы экономикалық қауіпсіздікті зерттеудің әртүрлі тәсілдері және оны қамтамасыз етудің әртүрлі нұсқалары ұсынылған. Осыған байланысты "сыртқы экономикалық қауіпсіздік" санатының мазмұнын теориялық әзірлеу өзекті болып қалуда. "Ұлттық қауіпсіздік", "ұлттық экономикалық қауіпсіздік" және "сыртқы экономикалық қауіпсіздік" санаттарының өзара байланысы ерекше назар аударуға тұрарлық. Ұлттық қауіпсіздік тұрғысынан алғанда, сөз Елдің ұлттық-мемлекеттік егемендігін сақтау қажеттігі туралы болып отыр. Егер мұндай міндет қойылмаса, онда сыртқы экономикалық қауіпсіздік проблемасы да алынып тасталады, өйткені соңғы уақытта халықаралық капитал, жұмыс күші, тауарлар мен қызметтер нарықтарында мемлекеттік егемендік пен ұлттық шекаралар танылмайды. "Сыртқы экономикалық қауіпсіздік" ұғымын әзірлеуді елдің ерекше ұлттық-мемлекеттік мүдделері мен мақсаттарын танудан, сондай-ақ осы мүдделерге қауіп төндіретін факторларды зерттеуден бастаған жөн. Ол үшін сыртқы экономикалық қауіпсіздікке төнетін қатерлерді экзогендік деп анықтаймыз (яғни. ұлттық экономикалық жүйені тұрақсыздандыруға немесе ұлттық мүдделерге қайшы келетін үрдістерді қалыптастыруға қабілетті экономикалық немесе саяси шығу тегінің күйзелістері. Осы анықтамаға сәйкес, сыртқы экономикалық қауіпсіздік дегеніміз - ұлттық экономикалық жүйенің экономикалық немесе саяси

шығу тегінің экзогендік соққыларына тұрақтылығы, ол күйзелістердің ықтимал көздерін бейтараптандыру және болған күйзелістерге байланысты залалды азайту қабілетінде көрінеді.

Сыртқы экономикалық қауіпсіздіктің мәні сыртқы экономикалық қызмет нәтижелерінің мемлекеттің ұлттық мүдделеріне сәйкестігі болып табылады. Сыртқы экономикалық қауіпсіздікке қол жеткізуге бағытталған саясат біртұтас шаруашылық құрылымы ретінде елдің орнықты, тәуелсіз дамуын, ұтымды және тиімді сыртқы экономикалық өзара қатынастар негізінде оның табиғи экономикалық өсуін, дамудың инновациялық жоғары технологиялық жолына көшуді қамтамасыз етуге тиіс.

Сыртқы экономикалық қауіпсіздікке бәсекеге қабілеттілікті арттыру, ұлттық экономиканы әлемдік нарық жағдайларына бейімдеу, орнықты экономикалық өсуді қамтамасыз ету мақсатында протекциялық қорғау шараларына да, ырықтандыру саясатына да басқарушылық және бейімделу сезімталдығын қамтамасыз ету арқылы қол жеткізіледі. Мемлекеттік стратегияның сыртқы экономикалық бағыты Халықаралық еңбек бөлінісінің артықшылықтарын тиімді іске асыру, әлемдік шаруашылық байланыстарына оның тең құқылы интеграциясы жағдайында елдің орнықты дамуы, экономикалық ынтымақтастықтың өмірлік маңызды мәселелерінде ұлттық экономиканың шет елдерге немесе қоғамдастықтарға сыни тәуелділігіне жол бермеу болып табылады. Сыртқы экономикалық қауіпсіздік тұрғысынан сыртқы экономикалық факторлар жалпыұлттық мақсатқа қол жеткізуге бағындырылуға тиіс. Бұл жерде басты рөлді мемлекет атқаруы тиіс: ол ұлттық бизнесті бағдарлайды және капиталдың шоғырлануын ұлттық экономиканың неғұрлым басым салаларына бағыттайтын болады.

Ардақ Е., 2 курс (академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., профессор Нәбиев Е.Н.

ӨНІРДЕ АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ КЕЛЕШЕКТІК БАҒЫТТАРЫ

Қазіргі уақытта жаһандану қазақстандық қоғамда болып жатқан барлық процестерге барынша ықпал етуде. Соның ішінде өңірде ауыл шаруашылығын мемлекеттік реттеуді ілгерілету кезең-кезеңімен жүзеге асырылуда. Қазақстанның ауыл шаруашылығын жетілдіру барынша интеграциялануда.

Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017 – 2021 жылдарға арналған «Агробизнес-2017» бағдарламасы басты мақсаты – нарықтарда сұранысқа ие, бәсекеге қабілетті АӨК өнімін өндіруді қамтамасыз ету. Бағдарлама міндеттеріне ұсақ және орта шаруашылықтарды ауыл шаруашылығы кооперациясына тартудан бастап, ішкі нарықты молықтыру және отандық өнімнің экспорттық әлеуетін дамыту, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің техникамен және химияландыру құралдарымен қамтамасыз етілуін арттыру, сауда-логистикалық инфрақұрылымды дамыту кірді [1].

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2020 жылғы 31 наурыздағы мәлімдемесінде кәсіпкерлік секторды қолдауға бағыттап, осы жерде агроөнеркәсіптік кешенді үздіксіз қамтамасыз ету, шағын және орта бизнесті несиелеуді арттыру қажеттілігін, ауыл кәсіпкерлігін дамыту және ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу мен сақтау жобаларын атады [2].

Кесте 1

Ауыл шаруашылығының 2020 жылдағы қорытындысы (4 ай бойынша)

